

УДК 821.161.2:38: 87 – 87 (471)

Г.І. Атрошенко, І.І. Негрій

**ПОЕТИКА КАЗОК ВСЕВОЛОДА НЕСТАЙКА:
МОВНОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Актуальність нашого дослідження зумовлена посиленням уваги в сучасній лінгвістиці до питань зв'язку української мови з духовними надбаннями народу, що знайшли вираження і в літературі для дітей, а також відсутністю праць узагальнюючого характеру про мову творів для дітей, недослідженістю лексичного багатства творів відомих майстрів дитячої літератури.

Оскільки своєрідність мови творів є органічною часткою в еволюції способів і засобів образного розкриття конкретно-природної дійсності, слід зазначити, що дослідження лінгвостилістики творів Всеволода Нестайка для дітей повинне знайти самостійне місце в літературознавстві. Воно вимагає поглибленого наукового аналізу мови творів для дітей, передбачає з'ясування добору виражально-зображальних мовних елементів і їх можливих трансформацій у контексті Нестайкових творів, виявлення естетичної функції використаного автором мовного матеріалу.

Мета нашого дослідження – на матеріалі казок Всеволода Нестайка проаналізувати лінгвостилістичні особливості їх з погляду стилістики декодування, розглянути так, як вони сприймаються читачем (дитиною).

Об'єктом дослідження стали казки Всеволода Нестайка «Країна Сонячних зайчиків», «Дивовижні пригоди в лісовій школі».

Дитяча література – яскраве явище авторської художньої творчості. Вона виконує роль своєрідної школи, що поряд з іншими чинниками сприяє духовному розвитку дитини, її вихованню та збільшенню її життєвого досвіду. До того досвіду, який накопичує дитина, органічно входять і знання дитини про рідну мову, вміння та навички розуміти її, користуватися нею.

Серед майстрів, які призначали свої твори дітям, Всеволод Нестайко – на чільному місці. Дослідженням його творів займалися Г. Аврахов, Г. Бойко, В. Боянович, О. Дейч, М. Острик. Увагу дослідників привертала огляди й тематика творів, функціональні особливості жанрів. Мовний же аспект як окрема проблема взагалі не був предметом розгляду. Належної уваги не приділялось мові творів Всеволода Нестайка із погляду лінгвостилістики, лінгвопоетики та лінгвістики тексту. Цим і зумовлене завдання нашого дослідження, яке покликане описати лінгвостилістичні особливості казок письменника, виявити мовні відношення у творах, здійснити оцінку виражальних і експресивних можливостей мовних засобів.

Проаналізувавши художні засоби, які використовує автор і які відображують особливості його казок, призначених для дитячого читання, можна вказати на своєрідність поетики Всеволода Нестайка. Для письменника слово – то незаперечний знак істини, а істина – саме життя.

Особливий колорит будь-якому твору надають такі засоби мови, як метафори, порівняння, епітети, гіперболи та ін. Багато із цих засобів у казках Всеволода Нестайка мають традиційно фольклорну основу (і це цілком очевидно й зрозуміло, можемо говорити про трансформацію фольклору в літературних казках). Безперечно, використовуючи їх (фольклоризми), автор надає їм нового, індивідуального забарвлення, і традиційні мовні елементи звучать по-новому, по-нестайківськи, стають характерною прикметою його стилю. Під фольклоризмом традиційно розуміємо «свідоме звернення письменника до фольклорної естетики» [1, с. 15].

Фантазія Всеволода Нестайка – справжнього майстра художнього слова – породжує надзвичайно складні (як для дорослого читача) і водночас легкі й прозорі (для читача-дитини) комплексні образи, фольклорна основа яких є тільки поштовхом до його життєвих роздумів і витворів уяви (Сонячні Зайчики, Місячні Зайчики, Країна Ластовинія, столиця Рудоград, країна Хуліганія, Країна Сонячних Зайчиків, Країна Місячних Зайчиків, Палац Чарівних Казок, Канцелярія нічних кошмарів, Королева гупої ночі, Долина щасливих

сновидінь із казки «Країна Сонячних Зайчиків» та дракон Жахоб'як, кіт Василь Приблудний, Хрюша Кабанюк, Енеолок із казки «Дивовижні пригоди в лісовій школі»).

Авторські казки Всеволода Нестайка як деталями самого тексту, так і підтекстом ідентифікують конкретний соціально-історичний хронотоп і національний український колорит. Це реалізується також і в образній палітрі казкової епіки дитячого письменника.

Цікавий ономастикон казок Всеволода Нестайка. Майстерність письменника виявляється у вдалих найменуваннях казкових персонажів, що вже самі собою виступають дотепною характеристикою. Рудий котик зветься Вася Кицин; директор школи – Бурмило Михайлович Ведмідь – великий «добряк»; батько Васі Кицина – кіт Василь Приблудний, якого всі називали Базиліо Приблудний, – «легковажний, негарний», «сім'ю покинув і десь повіявся»; класний керівник у лісовій школі – Пантера Ягуарівна; учитель музики – Бегемот Гіпопотамович; учитель фізкультури – Макак Макакович, вчителька лісової географії – Жирафа Жирафіївна; учитель лісознавства – Лисавета Патрикіївна; учні лісової школи: зайчик Кося Вухань, їжачок Колько Колючка, лисеня Рудик Лисовенко, вовчєня Вовчик Вовченко, ведмежа Михайлик Ведмеденко, борсучєня Боря Сук, рисєня Раїса Мну, козеня Зіна Бебешко, лосєня Соня Лось, білчєня Вірочка Вивірчук, ще є дракон Жахоб'як, який виявився досить симпатичним і сором'язливим, самотнім настільки, що його татові Драконові Вулкановичу навіть довелося викрасти дітей-звірят, щоб погратися з його сином (казка «Дивовижні пригоди в лісовій школі»); гарний хлопець Веснянка – радісний, усміхнений, всі його люблять; злочинець пан Морок, що був «не хто інший, як сам Начальник Канцелярії Нічних Кошмарів і перший радник при дворі Королеви Гупої Ночі, яка ненавиділа Сонячних Зайчиків; хуліганці Біль Каналія, Джон Дибуль та Том Павук; місячний зайчик братик Сяйвик із казки «Країна Сонячних Зайчиків».

Створюючи казкові образи, письменник використав глибинні, підтекстові шари фольклору.

Всеволод Нестайко використовує порівняння, які, зазвичай, є засобом художнього відображення казкової дійсності: «допомагали

малим будівельникам добродушні слони, що були немов живі підйомні крани» [2, с. 14]; «співали ...такими противними ревучими голосами, що аж зашпори у серце заходили» [2, с. 24]; «озеро застигло, ніби взялося кригою ...поверхня його зробилася рівною й нерухомою, як скло» [2, с. 43]; «добрі феї і чарівниці сиділи побіля вікон у м'яких зручних кріслах і гаптували диванні подушечки, мов звичайні бабусі» [2, с. 67]; «десь далеко-далеко кричав пугач, немов жалібно плакала хвора дитина» [2, с. 92]; «все небо затягло хмарами, ніби великою сірою ковдрою» [2, с. 98].

Порівняння увиразнюють зображення, роблять його більш наочним, життєвим. Ця життєвість і правдивість у казках є прикметою Всеволода Нестайка, адже письменник використовує структури, які є зрозумілими читачеві, можуть викликати відповідні почуття й асоціації, вони органічно вплітаються в загальну образну тканину тексту.

Метафорична основа образності казок Всеволода Нестайка виявляється в характеристиці героїв, змалюванні картин і образів казкового світу: «Надзвичайна країна Ластовинія <...> лежить на березі моря-океану, серед дрімучих лісів, синіх гір та золотих долин. <...>Чепурненькі біленькі хати, квітучі садки <...> Жителі її – ластовини – геть усі руді й веснянкуваті. Веснянкуваті чоловіки й жінки, веснянкуваті дідусі й бабусі, веснянкуваті діти. І не лише люди – звірі й птахи в цій країні також веснянкуваті: веснянкуваті коні й веснянкуваті корови, веснянкуваті горобці й ворони, веснянкуваті слони, ведмеді й крокодили...» [2, с. 7].

Метафори у Нестайка завжди керовані зором і рухом, і саме це надає їм казкової реальності. Метафоричні структури найповніше відображають механізм оновлення семантики слова. Це сприяє наданню тексту динамічного характеру, варіативності сприйняття його адресатом (тобто дитиною).

Велику художню силу мають у Всеволода Нестайка прикладкові конструкції: поганці-хуліганці, слон-кранівник, мавпа-верхолаз, трудяга-дятел, велетні слони, моря-океани, зима-завірюха та ін. Вони стають художньою опорою при змалюванні тих чи інших явищ, подій, допомагають поглибити зміст думки, більш виразно

й емоційно передати поняття, врешті, зосередити увагу на самому змісті казкового образу.

У системі виразових засобів мови казок Всеволода Нестайка помітну роль відіграють антоніми, за допомогою яких автор виражає якісну протилежність, протилежність координаційних понять і понять взаємозв'язаних та взаємообумовлених, протилежну спрямованість дій: «зовсім маленьких дітей, дорослих у колонії не було», «я веселу вдачу маю, всіх сумних я розважаю», «погасло сонце й запанувала темрява», «день у нього обернувся на ніч, а ніч на день. Вночі він ходив, діяв, а вдень спав», «Веснянка був лише маленький хлопчик, а хуліганці – здоровенні дядьки», «то кудись ішов, то повертався назад». Цей засіб мовної виразності вчить дитину-читача чітко розрізняти поняття, окреслювати уявлення, розуміти афористичні вислови, давати оцінку тому чи іншому явищу, чи навіть з гумором ставитись до належних подій.

Для ідіостилу письменника характерна стилізація мовлення під народнорозмовне, уведення в розповідь фантастичних елементів, які переплітаються з реальним світом предметів, явищ, подій.

Автор намагається злити воєдино реальне й ірраціональне, показати національну специфіку характерів своїх героїв, розкрити народну психологію. У своїй суті сюжетний час казок накладається на фабульний і розширює його межі за рахунок оповідних можливостей автора, що коментує фантастичні події, пов'язує їх із реальністю. Для дітей письменник подає цікаві сентенції, які не тільки виправдані жанром, але й цілком доречні в канві розповіді: «Найкраща, найкрасивіша й найдобріша людина тоді, коли вона весело й радісно сміється» [2, с. 9]; «Смішне ніколи не буває страшним» [2, с. 67]; «Темрява від світла гине» [2, с. 82]. Це і досягається різними мовними засобами, які служать для відображення національно-культурного колориту: «Яке ж може бути навчання, коли директор ...спить» [3, с. 6]; «Хлопці, як правило, бояться бути схожими на дівчаток; взагалі весь вовчо-собачий рід здавна чогось котячого роду не полюбляє» [3, с. 8]; «Хто довше живе, той більше знає» [3, с. 16]; «Між вовками й собаками, як відомо, давно ніжності немає» [3, с. 36]; «Зараз царів

нема: демократія...» [3, с. 57]; «Батьки, як правило, не виконують своїх погроз то б усі діти ходили без вух» [3, с. 92]; «От як скромний, хороший хлопець, то так і знай – лев! А як базікало, хвалько, торохтій – то обов'язково або вовк, або лисиця» [3, с. 63]; «Шакал – це шакал. Геройства в ньому небагато» [3, с. 102].

Мовна організація тексту зумовлена бажанням Всеволода Нестайка якомога переконливіше зобразити зорові картини, відтворити образи своїх персонажів, увиразнити їх характери, досягти довірливості читача.

Цікавою для дослідника є синтаксична будова творів. Варто звернути увагу на експресивний синтаксис, на динаміку синтаксичної системи, що посилюється постійним застосуванням прийому інверсії у синтаксичних конструкціях, до складу яких входять дієслова, дієслівні форми та іменники дієслівного походження.

Риторичні запитання вносять багато експресії в думки та почуття героїв. Є всі підстави стверджувати, що синтаксичні конструкції в Нестайка досить різноманітні за структурою та інтонаційним оформленням.

Письменник умів дослухатися й зумів почути дитячу душу та ще й розкрити її у незвичайному, наближеному до сучасності, казковому світі.

Твори Всеволода Нестайка оперті на народну мораль. Він добре знав життя, мову дітей, їх психологію, умів не лише спостерігати, а й співпереживати. І слово його живиться з невмирущої крилиці народної мови.

Література

1. Далгат У. Литература и фольклор. Теоретические аспекты / У. Далгат. – М.: Просвещение, 1981. – 175 с.
2. Нестайко В.З. Країна Сонячних Зайчиків / В.З. Нестайко. – К.: Країна Мрій, 2010. – 352 с.
3. Нестайко В.З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Секрет Васі Кицина. Енелюк, Уфа і Жахоб'як / В.З. Нестайко. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2010. – 128 с.

Анотація

Г.І. Атрошенко, Г.І. Негрій. Поетика казок Всеволода Нестайка: мовностилістичний аспект.

У статті розглядається художній феномен казок Всеволода Нестайка. Мета дослідження – проаналізувати лінгвостилістичні особливості казок з погляду стилістики декодування, розглянути їх так, як вони сприймаються читачем (дитиною). З'ясується добір виражально-зображальних мовних елементів і їх можливих трансформацій на матеріалі казок Всеволода Нестайка «Країна Сонячних зайчиків» та «Дивовижні пригоди в лісовій школі», естетична функція використовуваного автором мовного матеріалу. Аналіз художніх засобів, які використовує автор і які відображують особливості його казок, що мають традиційно фольклорну основу, вказує на своєрідність поезики Всеволода Нестайка. Використовуючи фольклоризми, автор надає їм нового, індивідуального забарвлення, і традиційні мовні елементи звучать по-новому, по-нестайківськи, стають характерною прикметою його стилю. Фантазія письменника породжує надзвичайно складні (як для дорослого читача) і водночас легкі й прозорі (для читача-дитини) комплексні образи, фольклорна основа яких є тільки поштовхом до його життєвих роздумів і витворів уяви. Авторські казки Всеволода Нестайка як деталями самого тексту, так і підтекстом ідентифікують конкретний соціально-історичний хронотоп і національний український колорит. Це реалізується також і в образній палітрі казкової епіки дитячого письменника.

Ключові слова: літературна казка, фольклорна естетика, ідіостиль, стилістика декодування.

Аннотация

А.И. Атрошенко, И.И. Негрий. Поэтика сказок Всеволода Нестайко: лингвостилистический аспект.

В статье рассматривается художественный феномен сказок Всеволода Нестайко. Цель исследования – проанализировать лингвостилистические особенности сказок с точки зрения стилистики декодирования, рассмотреть их так, как они воспринимаются читателем (ребенком). Выясняется отбор выразительно-изобразительных языковых элементов и их возможных трансформаций на материале сказок Всеволода Нестайко «Страна Солнечных зайчиков» и «Удивительные приключения в лесной школе», эстетическая функция используемого автором языкового материала. Анализ художественных средств, которые использует автор, отражающих

особенности его сказок, имеющих традиционно фольклорную основу, указывает на своеобразие поэтики Всеволода Нестайко. Используя фольклоризмы, автор придает им новую, индивидуальную окраску, и традиционные языковые элементы звучат по-новому, по-нестайковски, становятся характерной чертой его стиля. Фантазия писателя порождает чрезвычайно сложные (как для взрослого читателя) и одновременно легкие и прозрачные (для читателя-ребенка) комплексные образы, фольклорная основа которых является только толчком к его жизненным размышлениям и воображению. Авторские сказки Всеволода Нестайко как деталями самого текста, так и подтекстом идентифицируют конкретный социально-исторический хронотоп и национальный украинский колорит. Это реализуется также и в образной палитре сказочной эпики детского писателя.

Ключевые слова: литературная сказка, фольклорная эстетика, идиостиль, стилистика декодирования.

Summary

A.I. Atroshenko, I.I. Negriy. Poetic Tales of Vsevolod Nestayko: Linguistic and Stylistic Aspects.

The article deals with the artistic phenomenon of tales written by a known Ukrainian children's writer Vsevolod Nestayko. The aim of the research is to analyze linguistic and stylistic features of tales in terms of style decoding, to consider them the way they are perceived by the reader (a child). The selection of expressive and representational language elements and their possible transformations on the material of tales of Vsevolod Nestayko ("Country Sunbeams" and "Amazing Adventures in the Forest School"), the aesthetic function of language material used by the author are studied. Analysis of artistic means used by the author and reflective features of his tales with traditional folk basis points to identity of poetics of Vsevolod Nestayko. Using 'folklorisms', the author gives them a new individual color, language and traditional elements sound in a new way 'Nestayko style', become a characteristic feature of his creative writing. Writer's imagination creates extremely complex (for adult readers) and at the same time light and clear images (for a small reader), which are based on folklore and are impetus for his thinking about life and work of imagination. Authorial tales by Vsevolod Nestayko by details of the text as well as by the subtext identify the specific socio-historical time-space and the national Ukrainian ethnic flavor. It is also realized in an imaginative palette of epic fairy tale of children's writer.

Key words: literary fairy tale, folk aesthetics, idiostyle, style decoding.

Інформація про авторів

Атрошенко Ганна Іванівна: ORCID: 0000-0002-2051-1081; кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; вул. Леніна, 20, м. Мелітополь, Запорізька область, 72300, Україна

Негрій Ірина Іванівна – студентка 4 курсу філологічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; вул. Леніна, 20, м. Мелітополь, Запорізька область, 72300, Україна